

Alternatieve landbouw

Een les in ecologica

De ecologische landbouw lijkt de enige redding voor het Nederlandse milieu. Steeds meer boeren zijn het spuiten zat.

De loopbaan van een student vreemde talen is een pad vol voetangels en valkuilen. Zo probeerde ik deze zomer aan een Spanjaard de Nederlandse mestproblematiek uit te leggen. Het gangbare woord voor mest is *estiércol*, maar ik wilde indruk maken met het iets minder alledaagse *boñiga*. De volgende dag pas besepte ik dat ik het gedurende het hele gesprek consequent over *albóndiga* had gehad. Een kleine schakelfout in de hersenen; *albóndiga* betekent gehaktbal. De Spanjaard nam zonder tekenen van verbazing voor kennisgeving aan dat we in Nederland te kampen hebben met een gehaktballenoverschot, dat de boeren gehaktballenkelders aan moeten leggen en dat het platteland is vergeven van de gehaktballenstank.

Wat dat betreft is Noord-Brabant een goed voorbeeld. Gigantische varkensfokkerijen produceren een hoeveelheid mest die de capaciteiten van milieu en neus ver te boven gaan. Je ruikt de beesten wel maar je ziet ze niet. Ze slijten hun leven in betonnen loodsen en de eerste keer dat ze het daglicht zien is ook meteen de laatste. Is er dan geen enkel lichtpuntje in deze doffe grijs-rose ellende? Toch wel. Het lijkt een visioen, opgeroepen uit verlangen naar het Zuiden, maar het is echt: temidden van de betonnen varkensvelden grazen op een zonbeschenen weide vredig vijftig witte geiten.

Sarong

Geitenfokkerij A.R. is sinds 1979 gevestigd aan de Lieshoutseweg in Aarle-Rixtel (bij Eindhoven), in een langgevel-boerderij die eind vorige eeuw werd gebouwd in een stil hoekje gevormd door het Wilhelminakanaal en de A. Het is een viermansbedrijf. De vijftig geiten en dertig schapen worden twee keer per dag gemolken en de melk wordt om de dag verwerkt tot boerenkaas van ecologische kwaliteit. Hans,

*Een park in de schemer
Ik loop haastig door
Mijn blik zoekt wat ik hoor:
hartbrekende kreten.*

*In een hoekje, verscholen
achter schofthoge grassen
staan eenzaam, verloren
vijf zwart-witte kalfjes.*

*'Het zijn kleintjes, dit jaar,'
zegt een man met gevoel.
'Waarom staat er geen hek,
want die twee meter water,
da's niets voor zo'n gek
met een bloed-breedbek-bull.*

*Hij zwijgt een minuut en
vervolgt even later:
'Vorig jaar vond ik daar
twee stervende schapen...'*

door Sebas Faber

Annet en Arno zijn de vaste krachten. De vierde (en soms ook een vijfde) plek wordt bezet door vrienden, stagelopers of vrijwilligers. Voornaamste bron van inkomsten is de kaasverkoop.

Van de drie boeren is Arno eigenlijk de enige met een beetje plantaardige opleiding; hij heeft tuinarchitectuur gestudeerd. Hans is de geitenwereld ingerold toen hij na vier jaar studie zijn interesse voor de politicologie was verloren. Annet heeft niet veel meer gedaan dan de middelbare school.

Hans (38) zit van de drie het langst in Aarle-Rixtel: 12 jaar. Hij heeft niet de bouw die je van een boer zou verwachten. Op een lang, mager lichaam prijkt een getaand hoofd dat regelmatig in hoge giechellach schiet. Annet (36), ook slank gebouwd maar een stuk kleiner en feller dan Hans, is evenmin een typische boerin. Of misschien toch, als je haar bezig ziet met de kippen of in de imposante moestuin, die volledig in de groente-behoefte van de bewoners voorziet. Arno (30) is de enige Nederlandse geitenboer die aan Pentjak Silat doet. Toen ik drie jaar geleden op de boerderij werkte, liep hij rond in Indonesië, op zoek naar de Pentjak-roots. Hij is nu nog vol van de reis. Het is vrees ik niet echt te zien, maar de figuur die op de foto voor u rechts achter de kudde loopt is Arno met zijn *sarong* aan.

Rouwrandje

Begint het boeren niet te vervelen op den

duur, steeds hetzelfde a-intellectuele werk? Hans: "Het boer-zijn heeft ook veel charmes: je bent veel buiten, staat heel dicht bij wat er in de natuur gebeurt. Bovendien ben je een zelfstandige ondernemer; je kan zelf je bedrijf inrichten, plannen maken en die uitvoeren." Natuurlijk bevangen hem wel eens twijfels, vooral tegen het einde van het seizoen, als de vermoeidheid zijn tol begint te eisen. Maar tot nog toe begon hij elk jaar weer met enthousiasme.

Enthousiasme en doorzettingsvermogen zijn hard nodig om moeilijke periodes door te komen en tegenslagen te verwerken, financieel en emotioneel. Dat heb ik zelf ervaren toen ik vijf weken meehielp op de boerderij. Op een oktoberochtend ging ik de schapen uit de wei halen om ze naar de melkplaats te brengen, toen mijn aandacht werd getrokken door een vreemde baal op het weiland. Even later begreep ik dat het een schaap was dat op zijn rug was gerold. Een schaap op zijn rug is verloren: zijn ingewanden raken in de knoop en hij stikt. Het kostte nog heel wat moeite het zware, verstijfde dier in een kruiwagen te tillen en weg te rijden. De hele verdere dag hield een rouwrandje.

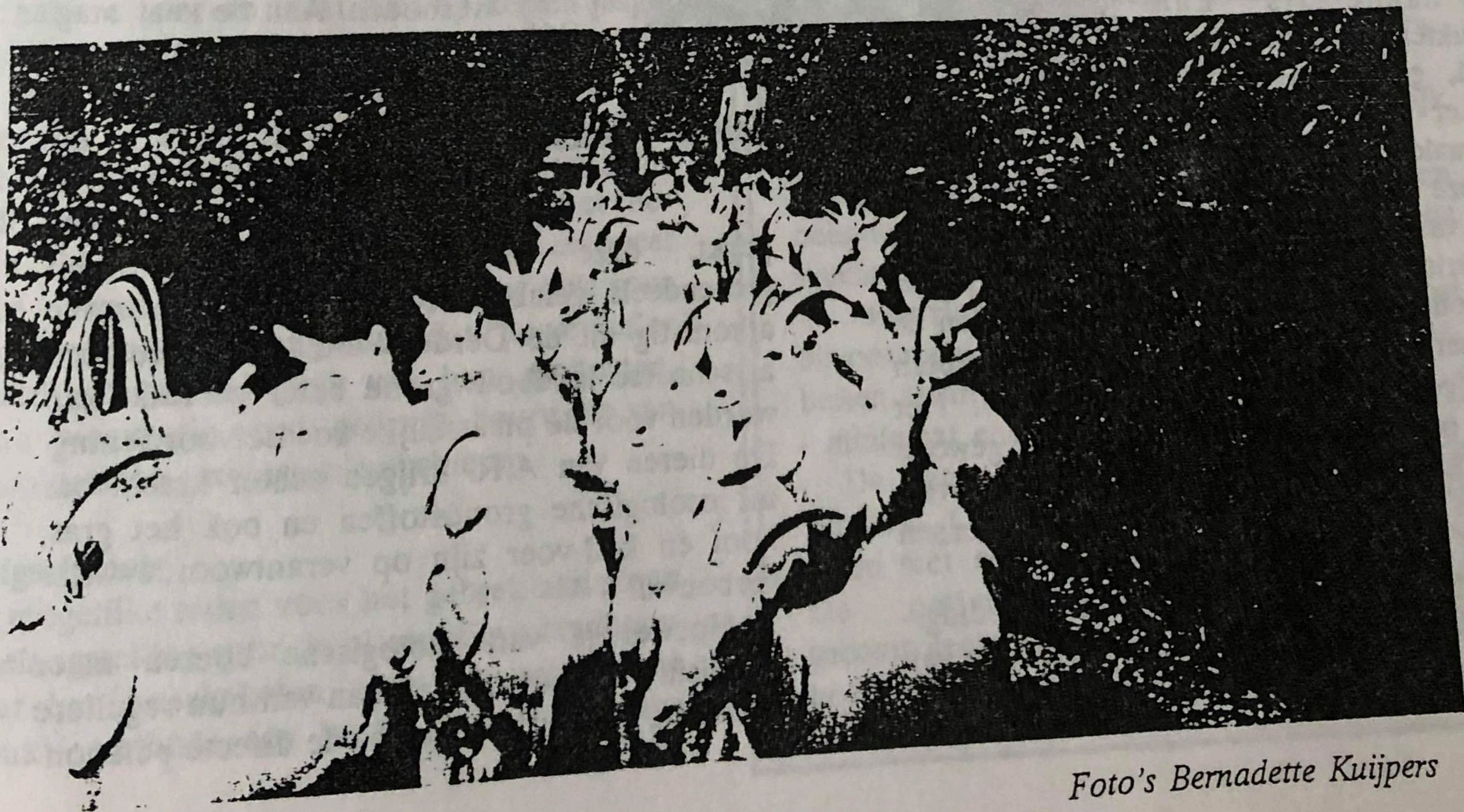
Plotselinge sterfgevallen (men spreekt van *uitval*) komen regelmatig voor. Zo stierven er vorige maand een paar geiten aan diarree; een uit de hand gelopen worminfectie. Naast dergelijke "ongelukjes" zijn er ook nog besmettelijke ziekten, die een heel bedrijf kunnen rüineren. Vaak gaan er vele jaren en generaties overheen voordat een eenmaal binnengedrongen virus of bacterie weer is verdreven.

Wind

Ondanks de ongebruikelijke, niet-agrarische achtergrond en afwijkende ideologie en landbouwmethode van Hans en de zijnen, is de relatie met de buur-boeren goed. Hans: "Af en toe klagen ze over last van het onkruid, dat wij niet met gif bestrijden en waarvan de zaden wel eens naar hun land overwaaien. Maar aan de andere kant zitten wij ook in de stank als zij spuiten en er een beetje wind staat." Overeenkomstig de eko-normen (zie ook het kader) bestrijdt A.R. onkruid en insecten alleen mechanisch of met de hand. Het kost iets meer tijd en moeite, maar daar staat tegenover dat chemische bestrijdingsmiddelen (of, eufemistisch, "gewasbeschermingsmiddelen") erg duur zijn. De regulier boerende burens kunnen begrip opbrengen voor de alternatievelingen, maar zien voorlopig niets in "omschakeling": het overgaan op een minder milieubelastende, ecologische werkwijze.

De kaas uit Aarle-Rixtel wordt gefabriceerd als Goudse kaas: na het stremmen van de melk worden de vaste melkbestanddelen (wrongel) in de vorm geperst, waardoor de kaas harder wordt en langer bewaard kan worden dan zachte soorten als Camembert of Roquefort. Met deze methode levert 10 liter geitemelk één kilo kaas op; voor een kilo schapekaas is bijna zeven liter nodig. Een goede geit geeft vijf liter per dag, een schaap drie. Ter vergelijking: een koe vult elke dag veertig literpakken.

De geiten worden machinaal gemolken. In groepen van zes beklimmen ze een soort steigerdje van een meter hoogte, waar ze twee rubberzuigers aan de uiers krijgen. Hun rug

Annet (l.), Arno en de geiten

kromt zich even bij de eerste aanraking van de melker die de gevoelige spenen masseert, maar als de melk eenmaal in ritmische golven uit de uiers wordt gezogen, staan de dieren tevreden hun brokken te kauwen. Geiten zijn beduidend brutaler en slimmer dan bijvoorbeeld koeien. Ze schoppen voortdurend herrie, proberen buurvrouws brokken te eten, waarvoor ze zich doorwurmen onder de houten schotjes die de compartimenten van elkaar scheiden.

Het is eind augustus en het dekseizoen is net begonnen. De stal weertrilt van de roep om de bok. De tochtige geiten lonken met langgerekt gemakker en verleidelijke oogopslag naar Doris ("Wat een stuk!"), de grote, gebarde en stinkende bok. Hij staat tegenover de stal en is niet onder de indruk. Straks, in de wei, mag hij zijn gang gaan. De vrucht van zijn kortstondige, maar hevige arbeid -een mooi geitelam- plukt de boer in januari.

Deegsliert

Elke zaterdagochtend rijden Annet en Arno met een auto vol kaas, worst, melk en eieren naar Amsterdam. Onder de linden in de schaduw van de Noorderkerk, verkopen ecologische en biologisch-dynamische boeren, bakkers en handelaars hun produkten. Groente, fruit, brood, gebak, kaas, melk, wijn...er staat zelfs een verdwaalde pottenbakker.

Deze Boerenmarkt heeft in de viereneenhalf jaar van haar bestaan aan populariteit gewonnen. Er komen niet alleen geitewollensokken; steeds meer yups vinden de weg naar eko-kaas en zuurdesembrood, of eten een vijgenflap bij hun koffie verkeerd. Het meest opvallende verschil met een gewone markt is misschien de afwezigheid van overvloedige plasticdistributie. De meeste mensen brengen hier hun eigen tas mee.

Het lijkt erop dat de alternatieve voedingssector zich eindelijk heeft kunnen ontdoen van de stereotiepe broodmagere, asgrouwe deegsliert

die dure, wormstekige appels verkoopt. Op de markt blaakt iedereen van gezondheid. Blozende broodmeisjes zetten gulzig een fles eko-melk aan de mond; de kaasman kauwt op een bio-banaan. De marktlui eten en drinken van elkaar. In Aarle-Rixtel is het elke zondag feest: Annet en Arno spelen markt-Sinterklaas met vers bio-brood, eko-boter, BD-taart en niet-verkocht fruit van de groenteman naast de kaasstal. Zijn afval is altijd voor de dieren.

In zekere zin vinden Annet en Arno het jammer dat de markt steeds meer een elitair publiek trekt. Niet iedereen kan het zich veroorloven om twee gulden vijftig neer te tellen voor een ons kaas of twee gulden voor een liter melk, hoe lekker en verantwoord die ook is. De gewone man met de pet houdt zich voorlopig bij zijn Albert Heijn om de hoek.

Brutale geit

Mazen

Het bedrijf uit Aarle-Rixtel is aangesloten bij de Nederlandse Vereniging voor Ekologische Landbouw (NVEL), en de kaas draagt het Eko-keurmerk. Daartoe moet aan een aantal strenge eisen worden voldaan. Zo is voor het gras- en akkerland het gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen verboden. Aan de kaas mag geen kleurstof of salpeter worden toegevoegd; ook plastic op de korst is uit den boze. De hoeveelheid krachtvoer per dier is be-

perkt; deze eiwitrijke brokken worden grotendeels gefabriceerd met soja en cassave afkomstig uit de Derde Wereld, waar de toch al schaarse landbouwgrond beter gebruikt kan worden voor de plaatselijke voedselvoorziening. De dieren van A.R. krijgen echter krachtvoer uit ecologische grondstoffen en ook het gras, hooi en kuil-voer zijn op verantwoorde wijze verbouwd.

Hoewel je van ecologische boeren meer idealisme zou verwachten dan van hun reguliere collega's, wint volgens Hans de directe persoon-

lijke situatie het nog regelmatig van de idealen. Ook alternatieve boeren zijn erg handig in het omzeilen van de regels. Nieuwe ontwikkelingen scheppen mazen en schemergebieden waar men gretig induikt; elk jaar moeten de normen aan de nieuwe omstandigheden worden aangepast. Zo kregen de geiten dit jaar hooi dat machinaal was gedroogd; een energievretende conserveermethode, maar zo modern dat de Eko-normen er nog niets over zeggen.

Stront

Niet alleen van Eko-zijde wordt het beleid telkens verscherpt. Op landelijk en regionaal niveau worden allerlei nieuwe regels ingevoerd, met name op het gebied van de mest. Dit jaar mogen de boeren tot 1 oktober mest uitrijden; volgend jaar nog maar tot 1 september. Overigens geldt dit laatste voor de meeste NVEL-leden nu al. Veel haalt de maatregel niet uit, omdat iedere boer zijn uiterste best doet om voor 1 oktober zijn mestkelder leeg te rijden, een betrekkelijk zinloze bezigheid; alleen om van de stront af te zijn bemest hij velden die voorlopig nog niet bebouwd zullen worden.

Ook de geitenfokkerij kreeg bezoek van de milieupolitie, tenslotte poepen hun dieren even goed. Er moest een goede mestopslagplaats worden aangelegd en een betonnen vloer in de oude potstal. Hans, Annet en Arno zijn het eens met de strengere wetgeving, maar voelen zich toch enigszins onrechtvaardig behandeld. Want hoewel de NVEL wat subsidie krijgt van Landbouw en Visserij als beloning voor hun goede werk, moeten de leden jaarlijks minstens 1.250 gulden bijdragen om de NVEL-activiteiten te financieren. En dat terwijl de alternatieve boer de Staat niet op kosten jaagt, in tegenstelling tot de reguliere landbouw die het grondwater vervuult, het milieu aantast en bovendien veel te veel produceert; Europa verdrinkt in de melk, stikt in de boter, verzuipt in de wijn en weet zich geen raad met het graan. De gewone landbouw kost bijna evenveel als ze opbrengt. Op het moment dat ook voor de gewone boeren zou gelden dat "de vervuiler betaalt", zouden de prijs van hun producten, die nu kunstmatig wordt gedrukt, boven die van de ecologische producten uitschieten.

Heiligschennis

Een mogelijke reden voor het gebrek aan steun en belangstelling voor de alternatieve landbouw is dat het omschakelen naar een ecologische produktiemethode een kostbare en langdurige

zaak is. De opbrengst vermindert iets, er zijn andere machines nodig, meer arbeidskrachten en het duurt twee tot zes jaar voordat een boer zijn produkten 100 % ecologisch mag noemen. Jarenlang gif en kunstmest spuiten gaat de grond niet in zijn koude kleren zitten. Kortom, een massale omschakeling zou de producten duurder maken en zo de concurrentiepositie van de Nederlandse Landbouw ernstig in gevaar brengen, hetgeen zo ongeveer gelijk staat aan >

DE SEC EN HET EKO-MERK

De Stichting Eko-merk Controle werd opgericht in 1985. Producten die het Eko-merk dragen zijn gegarandeerd "milieuvriendelijk",

nu eens geen inhoudsloze kreet. Voordat het merk wordt toegekend moet er aan een aantal zeer strenge en specifieke voorwaarden zijn voldaan (die overigens zijn vastgelegd in een EG-verordening). De belangrijkste zijn:

- verbod op kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen
- voldoen aan de strengste milieu-eisen; milieu en landschap behouden of herstellen
- verbod op kunstmatige toevoegingen aan levensmiddelen
- verbod op het toevoegen van geneesmiddelen en groeibevorderaars aan veevoer (dat dit verbod geen overbodige luxe is, bleek onlangs uit een onderzoek van de Consumentenbond. Zij vond alarmerend hoge concentraties van deze stoffen in gangbaar consumptievlees; ecologisch vlees was wel OK)
- de natuurlijke kringloop zoveel mogelijk in stand houden
- vruchtbaarheid en gezondheid van de bodem behouden door zorgvuldige compostering en vruchtwisseling
- diervriendelijkheid (een koe moet bijvoorbeeld minimaal 120 dagen per jaar buiten staan en een ruime stal hebben)
- minimaal energie-verbruik

De laatste jaren is het ledenaantal explosief gegroeid. Op dit moment telt de stichting 500 leden met een totaal van ca. 8000 ha. grond. De bedrijven worden systematisch gecontroleerd. Verder begeleidt de SEC bedrijven in het omschakelingsproces.

heiligschennis. "Dat nooit!", denken de minister van Landbouw, van Financie en het Landbouwschap in koor. Zij streven tegen alle ecologica in naar produktiviteitsstijging en schaalvergroting; ze denken dat de technologie te zijner tijd wel met een oplossing voor de milieuproblemen zal komen.

Toch wint de alternatieve landbouw langzaam terrein. De ene na de andere boer is het spuiten zat. De resultaten van de ecologische bedrijven stemmen positief; verantwoord boeren blijkt rendabel en de produktie doet niet veel

onder voor die van de reguliere bedrijven. De distributie wordt steeds doelmatiger, hoewel er nog veel te verbeteren valt. In ieder geval heeft men de maatschappelijke wind mee. Grote supermarkketens nemen Eko-aardappelen en -uien in hun assortiment op, misschien meer omwille van *image building* dan uit nobele overwegingen, maar dat maakt in praktijk weinig uit. Hoe meer er verkocht wordt, des te lager de prijzen. Misschien kan, op een dag, ook de gewone man met de pet in de Albert Heijn om de hoek terecht voor een paar ons eko-kaas.<>

Nasmaak

door Maaike Blom

De regen miezert tegen het raam. Melancholisch gestemd zit Peter ernaar te kijken vanachter zijn bureau. Voor hem op het bureau liggen allerlei opengeslagen studieboeken. Hij heeft er al enige tijd geen aandacht aan geschonken, want zijn gedachten dwalen telkens af.

De monotone regen betovert hem, ontnemt hem zijn concentratie en maakt zijn hoofd leeg van pasgelezen bladzijden. Hij zal dit tentamen toch in geen honderd jaar halen. De stof is oninteressant, gecompliceerd en bovendien heeft hij er veel te weinig tijd in gestoken. Al zijn goede voornemens van consequenter studeren zijn in de loop van het trimester onder invloed van andere bezigheden in rook opgegaan.

Dan besluit Peter naar het park te gaan om zijn schuldgevoel te laten wegspoelen door de regen. Misschien zal de buitenlucht zijn hersens wat opfrissen, zodat hij weer tot leren in staat zal zijn. Hij schiet in een vale, lange regenjas en glipt snel de voordeur uit.

De grauwe straat zonder voetgangers of fietsers heeft echter een tegengestelde werking en bedrukt hem juist meer. Gedreven door een onzichtbare kracht baant hij zich toch een weg naar het park door de aanhoudende regen, handen diep in zijn zakken. Hij verlangt naar de zomerse zon en zorgeloze vakantiedagen, die voorbij zijn en buigt zijn hoofd om zijn gezicht te beschermen tegen de regen.

Zijn gedachten zijn onbestemd en warrig. Zolang hij maar blijft lopen, hoeft hij geen verantwoording af te leggen aan zichzelf. Zijn bedrukte stemming verergert met iedere stap, net als zijn gebogen houding en zo vlucht hij voor zijn boeken en zijn verplichtingen.

Inmiddels is Peter bij het park aangekomen en slaat willekeurig de grote laan in. Ook hier is het vrijwel uitgestorven, op een schim aan de andere kant van de vijver na. De hele stad schijnt onderhevig te zijn aan een depressie. Hij slentert voort en schopt verveelt wat steentjes voor zich uit. Op het eerste het beste bankje ploft hij neer, zwaar van zelfmedelijden.

Het liefst zou hij nu een sjekkie roken, maar hij is al door zijn geld van deze maand heen. Gisteren heeft hij nog net de broodnodige dingen in huis gehaald. Door die klotebeurs zou hij nog moeten stoppen met roken, zeg. Die stomme studieboeken hebben hem ook al een rib uit het lijf gekost. In deze tijd van het jaar zit een baantje er niet in, zeker niet met zoveel colleges. Het tij heeft zich tegen hem gekeerd.